TERO HALONEN


Eteenpäin ponnis-
teltava.

Jos kohta kansojen, samalen
kuin yksilöjenkin, on pyrittävä
rakentamaan kehityksensä omalle
omintakeiselle pohjalle, niin on
kummallekin terveellistä avoimin
silmin seurata mitä muuallakin
tehdään ja toimitetaan. Siten ei
kansakaan pääse ummehtumaan
enemmän tai vähemmän oikeu-
tettuun, mutta aina edistystä hait-
taavaan itsekylläisyyteen, vaan
huomaa ajoissa muualla jo korja-
tun puutteellisuuksia, jotka sillä
itsellään vielä ovat korjaam-
saavutetun tuloksia, jotka
ovat ainakin jossain mää-
vutettavissa. Ja tarvita
sellaista, toisinaan kyllä
raa, mutta samalla
opetusta meidänkin o
Suomen taloudellise
sä on karjanhoito ja
voinvalmistus viime
meninä saannt enne
toman merkityksen,
enemmän maanviljel
asiaksi. Ylpeydellä
neet katselemaan s
voittoja ripeätä

Vielä vähän
selvitystä.

on ni
nyt puo-
sa Mi
a mieli-
suotava
ruotsin-
isena kie-
taa vielä
omautuk-
n omansa
viime

uusi kieliasetus olisi välttämätön
kaksikielisien kuntain kielioloja
varten kaan. Ja voimme siis edel-
leenkin pysyä siinä mielipiteessä,
että suomen kielen asia laillisesti
voitaisiin järjestää ilman uutta
kieliasetusta. Sitä ulkonaisesti
turvallista tietä ovat nyt kaikki
mahdolliset ponnistukset suun-
nattavat, eikä ole heittäydyttävä
sokealla luottamuksella turvaa-
maan sellaisiin apukeinoihin, joi-
den kaikista päättäen täytyy enem-
män viedä kuin tuoda.

Mitä vihdoin tulee siihen kuvaukseen, jonka J. R. D. kirjoituksensa lopussa antaa nykyajan eri katsantotavoista, riittäköön se huomautus, että sen mielipiteen mukaan, jota J. R. D. on kään-
htänyt vastustamaan, ei suin-
niinkuin hän väittää, aina-
yleisesti vaadita omain
eroamista eroamisen vuok-
päinvastoin kyllä osataan
mitä se merkitsee, jos
mainitsemat muutokset
, vaikka ei voidakaan
virkamiehiä vastuun-
a toimiensa laillisuu-
voida myöntää kai-
omaisille ja virkamie-
tta, saatikka velvolli-
ssa pysyäksensä ole-
ita mihin tahansa.

K. J. S.

SANANVAPAUDEN PUOLUSTAJA

Osa 2

K. J. Ståhlbergin kirjoitukset Päivälehdessä vuosina 1901–1904

Tero Halonen

SANANVAPAUDEN PUOLUSTAJA

Osa 2

K. J. Ståhlbergin kirjoitukset Päivälehdessä vuosina 1901–1904

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

© 2026 Tero Halonen

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa
ISBN: 978-952-89-2965-9

Sisällysluettelo

Johdanto 8

Luettelo K. J. Ståhlbergin *Päivälehti*-kirjoituksista vuosina 1901–1904 11

I Ståhlberg ja Päivälehti 1901–1904 14

Ståhlbergin paluu *Päivälehteen* 1901 15

Lehdistösensuuri tiukentuu 16

Oikeudellinen kirjoittaminen kiertää sensuuria 17

Vuoden 1903 murros 18

Päivälehden lakkauttaminen 1904 20

Ståhlbergin *Päivälehti*-kirjoittamisen toinen kausi 21

Kirjoitusten keskeiset teemat vuosina 1901–1904 24

II Ståhlbergin *Päivälehti*-kirjoitukset vuosina 1901–1904 ... 26

Paluuvaihe vuosina 1901–1902 27

Työttömyys ja sen auttaminen (19.12.1901) 29

Mitä tietä suomen kielen asiassa? (29.12.1901) 33

Vielä vähän selvitystä (12.1.1902) 41

Työttömyyden vakuutus. Eräs uusi suunnitelma. I (26.7.1902) 46

Työttömyyden vakuutus. Eräs uusi suunnitelma. II (29.7.1902) 51

Kesän 1903 aktiivinen kirjoituskausi 55

Kaupunkien ääniasteikot. Jälkikatsaus (4.6.1903) 58

Yhdyskuntain ja yleisten laitosten metsät Ruotsissa (10.6.1903) 63

Työpäivän pituuden määrääminen vuokrasopimuksessa (12.6.1903) 69
Ruotsin uudemmat yhteismetsät (16.6.1903) 73
Ehdotuksia yhteismetsäin muodostamisesta (20.6.1903) 77
Suomen yhteismetsät (23.6.1903) 82
Vähemmän hitautta (26.6.1903) 89
Osuuskuntain verottamisesta (28.6.1903) 94
Tanskan voiliikkeen kehitys (3.7.1903) 99
Eteenpäin ponnisteltava (4.7.1903) 106
Kaupungistumisen haasteet 110
Kaupungit ja maaseutu I (8.7.1903) 113
Kaupungit ja maaseutu II (9.7.1903) 119
Taajaväkiset yhdyskunnat I (16.7.1903) 123
Taajaväkiset yhdyskunnat II (17.7.1903) 127
Taajaväkiset yhdyskunnat III (22.7.1903) 133
Siirtolaiset Yhdysvalloissa (28.7.1903) 137
Yleisöltä. Kysymys ja vastaus (4.8.1903) 146
Asunto-osakeyhtiöistä (5.8.1903) 150
Sosiaalireformistiset uudistukset 154
Uusi lainsäädännön ala I (31.7.1903) 157
Uusi lainsäädännön ala II (1.8.1903) 162
Työväenvakuutus (11.8.1903) 168
Työväenvakuutus Suomessa (18.8.1903) 172
Lakkautetun vaivaishoitopiirin omaisuus (25.8.1903) 178
Työväen työttömät (2.9.1903) 182
Ammattiyhdistysten työttömyysrahastot (6.9.1903) 188

Kunnan ja ammattiyhdistysten yhteinen työttömyyden avustus (10.9.1903) 192

Vapaaehtoinen työttömyyden vakuutus (16.9.1903) ... 196

Pakollinen työttömyydenvakuutus (23.9.1903) 203

Työttömyyden vakuutus. Loppukatsaus. (30.9.1903) . 209

Maatalouspolitiikka 216

Miten käy entisten vuokrasopimusten? (12.11.1903) ... 218

Vieläkin entisistä vuokrasopimuksista (27.11.1903) 223

Kyyditysrasituksen järjestäminen I (13.12.1903) 228

Kyyditysrasituksen järjestäminen II (16.12.1903) 234

Maanvuokramiehen uusi vuosi (3.1.1904) 241

Karjanvakuutusyhdistyksistä (5.3.1904) 245

Yhteiskunnallinen valistus ja ammattikoulutus.....251

Eräs oppikirja (17.10.1903) 254

Yhteiskunnallinen valistus (20.10.1903) 261

Aukko Suomen ammattiopetuksessa I (19.4.1904) 266

Aukko Suomen ammattiopetuksessa II (20.4.1904) ... 270

Lähteitä 275

JOHDANTO

Kaarlo Juho Ståhlberg (1865–1952) tunnetaan ennen kaikkea Suomen tasavallan ensimmäisenä presidenttinä ja valtiosääntöjuristina. Hänen toimintansa aktiivisena sanomalehtikirjoittajana pääasiassa *Päivälehdessä* ja sen seuraajassa *Helsingin Sanomissa* on jäänyt aikaisemmassa tutkimuksessa vähälle huomiolle. Ståhlbergin varhaisen journalistinuran tarkastelu auttaa ymmärtämään hänen myöhempää toimintaansa valtiomiehenä. Ståhlberg käytti sanomalehtikirjoittamista poliittisen ja juridisen vaikuttamisen välineenä. Näin hän rakensi suomalaista oikeusvaltiota ja kansalaisyhteiskuntaa sekä myös omaa julkista ja poliittista imagoaan jo kauan ennen presidenttikauttaan.

K. J. Ståhlberg oli Suomen tasavallan ensimmäinen presidentti vuosina 1919–1925 ja sen valtiosäännön keskeisin luoja. Hänen merkittävyytensä perustuu tinkimättömään legalismiin, jota hän toteutti myös journalistina. Hän oli myös muun muassa Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston hallinto-oikeuden ja kansantalouden apulainen 1894–1898, senaatin siviilitoimituskunnan protokollasihteeri 1898–1903, Helsingin kaupunginvaltuuston jäsen 1901–1903, Helsingin kaupungin rahatoimikamarin apulainen 1903–1905, senaattori 1905–1907, hallinto-oikeuden professori 1908–1918, Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti 1918–1919 ja lainvalmistelukunnan vanhempi jäsen 1926–1946. Kansanedustuslaitoksessa hän oli säätyvaltiopäivien valtiopäivämies (porvarissääty, Haminan kaupunki) 1904–1905, eduskunnan kansanedustaja 1908–1910, 1914–1918 ja puhemiehenä 1914–1917 sekä vielä myöhemmin kansanedustajana 1930–1933. Poliittisesti hän edusti Nuorsuomalaista puoluetta vuoteen 1918 asti ja oli sen jälkeen Kansallisen Edistyspuolueen keskeinen hahmo.

Vuosina 1894–1952 *Päivälehdessä* ja *Helsingin Sanomissa* julkaistiin yli 300 Ståhlbergin kirjoitusta. Tämä osoittaa, että hän ei ollut pelkästään sanomalehtiavustaja vaan *Päivälehden* ja *Helsingin Sanomien* aktiivinen ja keskeinen aatteenmuodostaja ja pääkirjoittaja. Lisäksi hän oli Sanoma Osakeyhtiön osakas vuoteen 1930, *Päivälehden* johtokunnan varajäsen vuosina 1894–1900 ja *Helsingin Sanomien* johtokunnan jäsen ja toimituksen neuvotteleva jäsen vuosina

1904–1919 sekä myös Eero Erkon eräänlainen sijainen vuosina 1903–1904.

Vuonna 1889 perustettu *Päivälehti* oli nuorsuomalaisen julkisuuden rakentaja ja poliittinen toimija. Sen palstoilla oikeudelliset, sosiaaliset, kielipoliittiset ja valtiosääntöiset kysymykset muuttuivat osaksi kansallista julkista keskustelua. *Päivälehti* oli etenkin ensimmäisen sortokauden aikana vuosina 1899–1904 sananvapauden ja perustuslaillisen opposition näkyvä tekijä, joka oli usein sensuurin vuoksi julkaisukiellossa ja jonka kohtalona oli lopulta joutua viranomaisten lakkauttamaksi vuonna 1904.

Ståhlberg julkaisi *Päivälehdessä* vuosina 1894–1904 yhteensä 75 kirjoitusta, joista 72 oli pääkirjoituksia. Ne käsittelivät oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan, poliittisen osallistumisen ja osallisuuden sekä sosiaalipoliittisen uudistamisen kysymyksiä autonomian ja venäläistämisajan Suomessa. Ståhlberg käytti sanomalehtikirjoittamista oikeudellisen ja poliittisen argumentaation välineenä ja kytki sen nuorsuomalaiseen ohjelmaan. Hänen kirjoituksissaan sananvapauden ja journalismin puolustaminen tarkoitti oikeutta julkaista ja puolustaa mielipiteitä sanomalehdessä ja näin kansalaisten mahdollisuutta osallistua vapaasti julkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ståhlbergin *Päivälehti*-kirjoitukset osoittavat, miten sanomalehdistö, oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan puolustaminen sekä sosiaalinen uudistus liittyivät toisiinsa autonomian kriisivuosina 1900-luvun vaihteessa.

Tämä teos tarkastelee K. J. Ståhlbergin 44:ää vuosina 1901–1904 *Päivälehdessä* julkaistua kirjoitusta, joista 41 oli pääkirjoituksia. Päähuomio on siinä, miten Ståhlbergin oikeusvaltio- ja kansalaisyhteiskunta-ajattelu sekä nuorsuomalainen sosiaalireformismi ja sananvapauden puolustaminen näkyivät *Päivälehdessä* 1900-luvun alussa.

Ståhlbergin kirjoitukset *Päivälehdessä* jakautuvat kahteen pääkauteen. Ensimmäinen kirjoituskausi vuosina 1894–1896 (kirjoitukset julkaistu teoksessa *Sananvapauden puolustaja. Osa 1,* 2026) sijoittuu Ståhlbergin uran alkuvaiheeseen juristina, tutkijana ja nuorsuomalaisena reformistina. Se oli nuorsuomalaisen liberaalin ideologin alkukausi, jolloin hänen kirjoitustensa keskiössä olivat erityisesti ääni-oikeuskysymys ja sosiaalireformistisessa hengessä työläisten aseman

parantaminen. Lehtikirjoitukset käsittelivät tuolloin muun muassa irtolaisuutta ja liikkumisvapautta, äänestysoikeuden laajentamista ja säätyedustuksen äänioikeuskysymyksiä sekä työväestön ongelmia.

Vuosina 1898–1903 Ståhlberg oli senaatin protokollasihteerin virassa eikä juurikaan kirjoittanut sanomalehteen. Vuoden 1901 lopulta heinäkuuhun 1902 ilmestyi muutama Ståhlbergin artikkeli. *Päivälehden* varsinainen jälkimmäinen kirjoituskausi painottui sortovuosiin 1903–1904, jolloin Ståhlberg kävi aktiivisesti laillisuustaistelua puolustamalla oikeusvaltiota ja esittämällä yhteiskunnan epäkohtia: Ståhlbergin kirjoitukset käsittelivät tuolloin muun muassa hallinnon lainalaisuutta, työttömyyttä ja työväenvakuutusta, äänioikeutta, maanvuokrausta ja maatalouspolitiikkaa, kaupunkien kasvua, ammattiopetusta ja kielikysymystä.

Päivälehti-kirjoitukset täydentävät kuvaa Ståhlbergin varhaisesta poliittisesta ajattelusta. Niissä Ståhlbergin laillisuusajattelu näyttäytyy jo 1800-luvun lopulla: se liittyi etenkin heikommassa asemassa olevien oikeusturvaan, poliittisen osallistumisen laajentamiseen, hallinnon epäkohtien korjaamiseen ja sosiaalisten kysymysten oikeudelliseen järjestämiseen. Näin kirjoitukset osoittavat, että Ståhlbergin myöhempi valtiosääntöajattelu rakentui jo varhain lain, tiedon, demokratian ja julkisen keskustelun varaan.

LUETTELO K. J. STÅHLBERGIN *PÄIVÄLEHTI*-KIRJOITUKSISTA VUOSINA 1901–1904

Päivälehdessä julkaistiin vuosina 1901–1904 yhteensä 44 Ståhlbergin kirjoitusta, joista

- 2 vuonna 1901
- 3 vuonna 1902
- 35 vuonna 1903
- 4 vuonna 1904

Suurin osa artikkeleista eli 41 kirjoitusta 44:stä on *Päivälehden* pääkirjoituksia eli sanomalehden ensimmäisiä kirjoituksia, ja kolme on kolumneja tai vastaavia kirjoituksia. Useimmat artikkeleista on signeerattu nimikirjaimilla K. J. S. Signeeraamattomat artikkelit voi identifioida Ståhlbergin artikkeleiksi siten, että ne on luetteloitu Ståhlbergin kirjoituksiksi K. J. Ståhlbergin arkistossa Kansallisarkistossa.

19.12.1901: Työttömyys ja sen auttaminen. [pääkirjoitus]
29.12.1901: Mitä tietä suomen kielen asiassa? [pääkirjoitus]
12.1.1902: Vielä vähän selvitystä. [pääkirjoitus]
26.7.1902: Työttömyyden vakuutus. Eräs uusi suunnitelma. I. [pääkirjoitus]
29.7.1902: Työttömyyden vakuutus. Eräs uusi suunnitelma. II. [pääkirjoitus]
4.6.1903: Kaupunkien ääniasteikot. Jälkikatsaus. [pääkirjoitus]
10.6.1903: Yhdyskuntain ja yleisten laitosten metsät Ruotsissa. [pääkirjoitus]
12.6.1903: Työpäivän pituuden määrääminen vuokrasopimuksessa. [pääkirjoitus]
16.6.1903: Ruotsin uudemmat yhteismetsät. [pääkirjoitus]
20.6.1903: Ehdotuksia yhteismetsäin muodostamisesta. [pääkirjoitus]
23.6.1903: Suomen yhteismetsät. [pääkirjoitus]
26.6.1903: Vähemmän hitautta. [pääkirjoitus]

28.6.1903: Osuuskuntain verottamisesta. [pääkirjoitus]
3.7.1903: Tanskan voiliikkeen kehitys. [kolumni]
4.7.1903: Eteenpäin ponnisteltava. [pääkirjoitus]
8.7.1903: Kaupungit ja maaseutu. I. [pääkirjoitus]
9.7.1903: Kaupungit ja maaseutu. II. [pääkirjoitus]
16.7.1903: Taajaväkiset yhdyskunnat. I. [pääkirjoitus]
17.7.1903: Taajaväkiset yhdyskunnat. II. [pääkirjoitus]
22.7.1903: Taajaväkiset yhdyskunnat. III. [pääkirjoitus]
28.7.1903: Siirtolaiset Yhdysvalloissa. [kolumni]
31.7.1903: Uusi lainsäädännön ala. I. [pääkirjoitus]
1.8.1903: Uusi lainsäädännön ala. II. [pääkirjoitus]
4.8.1903: Yleisöltä. Kysymys ja vastaus. [palsta]
5.8.1903: Asunto-osakeyhtiöistä. [pääkirjoitus]
11.8.1903: Työväenvakuutus. [pääkirjoitus]
18.8.1903: Työväenvakuutus Suomessa. [pääkirjoitus]
25.8.1903: Lakkautetun vaivaishoitopiirin omaisuus. [pääkirjoitus]
2.9.1903: Työväen työttömät. [pääkirjoitus]
6.9.1903: Ammattiyhdistysten työttömyysrahastot. [pääkirjoitus]
10.9.1903: Kunnan ja ammattiyhdistysten yhteinen työttömyyden avustus. [pääkirjoitus]
16.9.1903: Vapaaehtoinen työttömyyden vakuutus. [pääkirjoitus]
23.9.1903: Pakollinen työttömyydenvakuutus. [pääkirjoitus]
30.9.1903: Työttömyyden vakuutus. Loppukatsaus. [pääkirjoitus]
17.10.1903: Eräs oppikirja. [pääkirjoitus]
20.10.1903: Yhteiskunnallinen valistus. [pääkirjoitus]
12.11.1903: Miten käy entisten vuokrasopimusten? [pääkirjoitus]
27.11.1903: Vieläkin entisistä vuokrasopimuksista. [pääkirjoitus]
13.12.1903: Kyyditysrasituksen järjestäminen. I. [pääkirjoitus]
16.12.1903: Kyyditysrasituksen järjestäminen. II. [pääkirjoitus]
3.1.1904: Maanvuokramiehen uusi vuosi. [pääkirjoitus]
5.3.1904: Karjanvakuutusyhdistyksistä. [pääkirjoitus]
19.4.1904: Aukko Suomen ammattiopetuksessa. I. [pääkirjoitus]
20.4.1904: Aukko Suomen ammattiopetuksessa. II. [pääkirjoitus]

I

STÅHLBERG JA PÄIVÄLEHTI 1901–1904

Ståhlbergin paluu *Päivälehteen* 1901

Vuoden 1896 jälkeen Ståhlbergin *Päivälehti*-kirjoittaminen katkesi noin viideksi vuodeksi. Vuonna 1898 hän siirtyi Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston hallinto-oikeuden ja kansantalouden apulaisen virasta senaatin siviilitoimituskunnan protokollasihteeriksi, joka oli mahdollisesti parempipalkkainen virka kuin yliopistoapulaisen virka. Senaatissa hän sai läheisen tuntuman siihen, miten autonomisen Suomen keskushallinto toimi Venäjän vallan alaisuudessa. Virkamiehenä hän perehtyi hallinnon menettelyihin ja byrokratian toimintaan sekä muun muassa toimivaltakysymyksiin ja poliittisten ratkaisujen oikeudellisiin perusteisiin. Ståhlbergin nimitys protokollasihteeriksi oli uuden kenraalikuvernööri Bobrikoffin ensimmäisiä virkatehtäviä Suomessa.

Helmikuun manifesti vuonna 1899 muutti Suomen poliittisen ympäristön ja nuorsuomalaisten toimintaympäristön perusteellisesti. Venäjän yhtenäistämispolitiikka siirsi nuorsuomalaisen politiikan painopistettä Suomen sisäisistä reformeista entistä enemmän autonomian perustuslailliseen puolustamiseen. Suomen oman yhteiskuntajärjestelmän kehittäminen säilyi samalla tärkeänä tavoitteena. Autonomian puolustaminen ja sisäiset uudistukset liittyivät toisiinsa: Suomen tuli turvata oma autonomiansa ja kehittää sitä kansalaisten tarpeita ja toiveita vastaavaksi, jolloin autonomialla oli kansan luottamus. Tässä tilanteessa Ståhlbergin aiemmissa lehtikirjoituksissaan käsittelemät hallinnon lainalaisuus, viranomaisvallan rajat ja kansalaisoikeudet saivat uuden merkityksen: ne liittyivät entistä enemmän Suomen autonomian ja valtiosäännön puolustamiseen. Sama laillisuusperiaate, jolla hän oli *Päivälehdessä* arvostellut etenkin irtolaiskäytäntöjä ja säätyedustuksen kapeutta 1890-luvulla, kohdistui 1900-luvun alussa yhä enemmän Suomen autonomisen oikeusjärjestyksen puolustamiseen venäläistämispyrkimyksiltä.

Lehdistösensuuri tiukentuu

Lehdistösensuuri oli Suomen venäläistämispolitiikan keskeinen väline 1890-luvulta alkaen. *Päivälehdelle* se merkitsi jatkuvaa ennakkovalvontaa, ilmestymiskieltoja ja lopulta pysyvää lakkauttamista. Sensuuri oli ollut käytössä jo aikaisemmin, mutta kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikoffin aikana se tiukkeni: helmikuun manifestin 1899 jälkeen lehdistön mahdollisuuksia arvostella Suomen autonomiseen asemaan kohdistuneita toimia rajoitettiin entistä tiukemmin. Vuonna 1900 Bobrikoffin autoritääristä valtaa vahvisti oikeus vaatia sanomalehtien vastaavien päätoimittajien vaihtamista, ja suomalaisen sensuurihallinnon rinnalle tuli kenraalikuvernöörin alaisuuteen venäläisenemmistöinen neuvotteleva komitea.

Sensuuri vaikutti sanomalehtien toimitusten jokapäiväiseen työhön. Paikalliset painoasiamiehet tarkastivat julkaistaviksi tarkoitetut kirjoitukset ennen lehden ilmestymistä ja määräsivät sopimattomina pitämänsä kohdat poistettaviksi. Vuosisadan vaihteen jälkeen poistojen paikalle ei saanut jättää tyhjää tilaa sanomalehtiin: toimituksen oli hankittava sensuroitujen tekstien tilalle korvaavaa aineistoa tai kirjoitettava ja ladottava teksti uudelleen. Näin lukijoilta yritettiin pimittää sensuurin toimintaa. Ennakkotarkastuksen rinnalla viranomaiset käyttivät varoituksia ja sakkoja sekä määräaikaisia ja pysyviä ilmestymiskieltoja.

Päivälehti joutui sensuurin painostuksen kohteeksi perustuslaillista radikaalia ajattelutapaa edustaneena lehtenä. Sen puolustama sananvapaus joutui ristiriitaan venäläisen autoritäärisen byrokratian kanssa, joka pyrki vaientamaan venäläistämistoimien arvostelun. Lehdelle annettiin vuosina 1899–1904 toistuvia, myös kuukausia kestäneitä ilmestymiskieltoja. Painostus ulottui toimittajiin henkilökohtaisesti. Vuonna 1900 Bobrikoff määräsi Eero Erkon luopumaan vastaavan päätoimittajan tehtävästä. Lehden uudeksi nimelliseksi päätoimittajaksi tuli Santeri Ivalo, mutta Erkko jatkoi edelleen toimittajana.

K. J. Ståhlbergin 44 kirjoitusta *Päivälehdessä* vuosina 1901–1904 avaavat näkymän Suomen ensimmäisen tasavallan presidentin poliittiseen ajatteluun ja yhteiskunnalliseen uudistustyöhön ensimmäisen sortokauden aikana. Alkuperäisiä sanomalehtitekstejä täydentävät niiden historiallista taustaa ja merkitystä avaavat johdannot ja esittelyt.

Ståhlberg etsi ratkaisuja työttömyyteen, työväenvakuutukseen, maanvuokralaisten asemaan ja kaupungistumisen ongelmiin. Hän puolusti poliittisen osallistumisen laajentamista, kunnallista itsehallintoa ja kansalaisten oikeusturvaa sekä edisti osuustoimintaa, yhteismetsiä ja ammattiopetusta. Oikeusvaltio ja sosiaaliset uudistukset kuuluivat hänelle yhteen: lain tuli suojata myös heikossa asemassa olevia.

Venäläistämisen ja lehdistösensuurin paineessa oikeudellinen asiantuntemus tarjosi Ståhlbergille keinon puolustaa oikeudellisella kirjoittamisella Suomen omaa päätösvaltaa. Kirjoituksista piirtyy kuva nuorsuomalaisesta sosiaalireformistista, joka rakensi oikeudenmukaista yhteiskuntaa lain, tiedon ja kansalaisten yhteistoiminnan varaan.

9 789528 929659